

ZİHİNSEL ENGELLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN BİREYLERİN ANNELERİNİN YAŞAM DOYUMLARI VE UMUTSUZLUK DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI*

Şevin YELSELİ* Özlem ŞENER**

Özet

Bu çalışmanın amacı, zihinsel engelli birey annelerinin ve normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ile umutsuzluk durumlarını karşılaştırmaktır. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ilindeki eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır. Zihinsel engelli çocuğu olan 205 anne ile normal gelişim gösteren 244 birey annesi olmak üzere toplam 449 anneden veri toplanmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak; Demografik Bilgi Formu, Yaşam Doyum Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmış ve nedensel karşılaştırma modeli seçilmiştir. Araştırmada veriler normal dağılım göstermediği için parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk düzeylerinin normal gelişim gösteren birey annelerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarının zihinsel engelli birey annelerine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engel, normal gelişim, umutsuzluk, yaşam doyum, zihinsel engelli birey annesi.

The Comparison of Life Satisfaction and Hopelessness Levels of Mothers of Mentally Disabled Individuals and Mothers of Normally Developed Individuals

Abstract

The aim of this study is to compare the life satisfaction and hopelessness levels of mothers of mentally disabled individuals and mothers of normally developed individuals. The sample of the study compose of the mothers of the students in educational institutions in Istanbul. In the study, data were collected through 449 mothers, 205 of them with mentally disabled individuals and 244 with normally developed individuals. Demographic Information Form, Life Satisfaction Scale, and Beck Hopelessness Scale were used in this study as tools of data collection, and the causal comparative model was chosen. Since the data did not show normal distribution, nonparametric tests were used in the analyses. The results of the study shows that the levels of hopelessness of mothers of mentally disabled individuals is higher than the mothers of normally developed individuals. It was clearly found that the levels of life satisfaction of mothers with normally developed individuals was higher than those of mothers with mentally disabled individuals.

Keywords: Mental disability, normal development, hopelessness, life satisfaction, mother of mentally disabled individual.

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. smengunogul@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9721-902X

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, ozlemsener@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0081-7374

GİRİŞ

Aile toplumun temel taşıdır. Bir çocuğun dünyaya gelmesi hem içine doğduğu aile hem de toplum için önemli bir değer ve umut içermektedir. Diğer yandan bazı çocuklar dünyaya bir engel ile gelmekte ve bu durum aile bireyleri için yaşamsal ve duygusal birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Çiftler ailelerini genişletmek, aile kavramını daha derinden hissedebilmek için çocuk sahibi olmak isterler. Her ebeveyn için çocuğunun sağlıklı doğması ve sağlıklı bir şekilde büyümesi önemlidir, ancak bazen şartlar sürecin istenenden farklı bir yöne gitmesine sebep olur. Doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrasında oluşan bazı nedenler bebeklerin zihinsel ya da bedensel olarak olumsuz etkilenmesine sebebiyet verir. Bu durum ise aileleri engellilik kavramı ile karşı karşıya getirir. Farklı kaynaklarda, engellilik kavramına dair pek çok tanım yapıldığı; bu tanımların sakatlık, bozukluk, engelli, özürlü gibi farklı kelimelerle adlandırıldığı görülmektedir. Özürlü, sakat sözcükleri engellilerle ilişkili kavram temelinde, anlam farklılıkları taşıyan; ancak aynı anlamda kullanılan sözcüklerdir. En genel tanım yapıldığı Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi'ne göre engelli; kişisel veya sosyal yaşantısında kendi becerisi dâhilinde yapabileceği işleri, doğum öncesi, doğum esnası veya doğum sonrasında oluşan bir eksiklikten dolayı yapamayan kişidir (Öztürk, 2011).

Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı seviyede farklılık gösteren bireyler, özel gereksinimi olan bireylerdir ve bu bireyler özel eğitime ihtiyaç duyarlar. Türkiye'de 2017 yılı verilerine göre engelli nüfus oranı 6,9'dur ve bu oran her geçen gün artmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020). Zihinsel engelli kişilerin aileleri de dikkate alındığında, bu durumun nüfusun ortalama %20'sini etkilediği görülmektedir. Engelli nüfus oranı ve engellilik faktöründen etkilenecek kişiler göz önünde bulundurulduğunda alanda yapılacak çalışmaların toplumun önemli bir kesimine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Zihinsel engelin pek çok sebebi olduğu bilinmektedir. Bununla beraber pek çok zihinsel engel durumu da henüz açıklanamamıştır. Zihinsel engelin sebepleri oldukça karmaşıktır ve farklı durumlar birbirleri ile etkileşime girebilmektedir. Bundan dolayı zihinsel engel nedenleri; doğum öncesi, sırası ve sonrası olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Aydın, 2017; Özokçu, 2013; Öztürk, 2012). Zihinsel engel durumlarının doğum öncesi nedenleri olarak annenin yaşının küçük olması, genetik, kromozom bozukluklarının ve kalıtsal bozuklukların olması, kan uyuşmazlığının olması, annenin hamilelik aşamasının ilk üç ayında meydana gelen enfeksiyonlar, annenin kullandığı anti depresanlar, radyoaktif maddelere maruz kalması, kafein ve nikotin içeren maddeler kullanması olarak karşımıza çıkmaktadır (Aydın, 2017; Öztürk, 2012; Ulutaşdemir, 2007; Yavuz, 2016). Zihinsel engel durumlarının doğum sonrası nedenleri; beyindeki tahribat, hipoksi, anoksi, doğum sırasında bebeğin ayaklarının ilk önce gelmesi, göbek kordonunun tıkanması yahut düğümlenmesi gibi durumlardır (Akdemir, 2006; Orhan, 2004). Zihinsel engel durumlarının doğum sonrası nedenleri ise bebeğin geçirdiği hastalıklar, kişinin başına gelen kazalar, yetersiz beslenme ve fiziksel şiddete maruz kalması gibi etkenlerdir (Tekinarslan, 2010).

Bireylerin, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden ihtiyaçları doğrultusunda faydalanabilmeleri için bir uzman tavsiyesi ile zihinsel işlev düzeyinin tespiti için zekâ testi uygulanır. Yapılan testlerde, kişinin zekâsının 'normal zekâ' olarak tanımlanabilmesi için ortalama 100 puan alması beklenir. Zihin engeli olan kişinin zekâ bölümü puanıysa 68-70 aralığında ya da bunun daha da altındadır (Cavkaytar vd., 2013). Zekâ aralığındaki bu fark zihinsel engelli bireylerin normal gelişim gösteren akranlarından daha fazla desteklenmesi ihtiyacını doğurur. Bu süreç ailelere, özellikle çocukların bakımıyla ilgili

sorumluluğun büyük kısmını yüklenmiş olan annelere, çocuklarına tıbbi ve eğitsel destek aldırma hususunda ek yükümlülükler getirir.

Yaşam doyumu, bireyin yaşamının birçok yönüyle iyi olma durumudur. Başka bir ifade ile yaşam doyumu, kişinin yaşamından aldığı memnuniyettir. Yaşam doyumu, kişinin yaşamından duyduğu memnuniyeti ve hayat içinde kişiden kişiye değişen farklılık gösteren yaşam doyumunu, iyi hislerin kötü hislere baskın gelmesini belirtmektedir. Kısaca, yaşam doyumu, kişinin yaşamının bütünüyle ilgili yargılamalarının ve değerlendirmelerinin tamamıdır (Avcı, 2013; Demir, 2011; Gümüş, 2015; Şahin, 2010). Engelli çocuğa sahip aileler, öfke ve stres gibi durumlarla sıkça karşılaşır ve bazen bu engel durumu ile başa çıkamayacakları düşüncesi nedeniyle depresyona girerler. Bu tarz ruhsal süreçler, ailelerin yaşam doyumunu da etkilemektedir (Bilge vd., 2014). Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının gelişimlerdeki zorluklar, sağlık problemleri, çocuğun getireceği ekonomik yük ve ebeveynin devamlı olarak kaygı hali, bu ebeveynlerin yaşam doyumlarını negatif yönde etkileyebilmektedir (Özşenol, vd., 2002). Aile bireylerinin zihinsel engelli çocuklarının gelecekleriyle alakalı çeşitli yönlerden kaygılarının olması, onların yaşam doyumlarını da olumsuz olarak etkilemektedir (Köksal, 2014).

Zihinsel engelli bireylerin ve ailelerinin yaşamlarındaki zorluklar ailelerin yaşam doyumlarını ve umutsuzluk durumlarını etkilemektedir. Ailelerin yaşam doyumlarının artırılması, çocuklarına olan sabır ve ilgilerini de artıracığından bu durumun zihinsel engelli bireylerin eğitim ve istihdamını, bağımsız yaşam becerilerini de olumlu yönde etkileyeceği olası görünmektedir. Annelerin yaşam doyumlarının ve umutsuzluk durumlarının tespit edilmesi, ailelerin refah düzeylerinin artırılmasına, mutlu ve gelişmiş bir toplum için önemli bir adım atılmasına olanak sağlayacaktır. Sosyal yaşam içerisinde ailelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve engelli bireylerin sunulan hizmetlere erişim oranı toplumların gelişmişlik düzeylerini gösterir. Zihinsel engelli birey sayısı, fırsat eşitliğinin önemi, beraberinde erişilebilir toplumların ve engelli istihdam oranlarının da artması zorunluluğunu getirir. Günümüzde erişilebilir kentlerin, toplumların gelişmişlik düzeylerini gösteren en önemli ölçütlerden biri haline gelmesi bu alandaki çalışmaların sayısını artırmaktadır.

Yapılan araştırmalar, zihinsel engelli birey annelerinin, karşılaştıkları zorlukların yaşam doyumlarını etkilediği görülmektedir. Uluslararası alan yazını incelendiğinde, zihinsel engelli birey annelerinde yaşam doyumu ve umutsuzluk durumunu inceleyen pek çok çalışma olduğu, Türkiye’de yapılan çalışmaların sayısının ise çok sınırlı olduğu görülmektedir. Yapılan her yeni çalışma, yeni bir kaynak teşkil etmesi açısından önemlidir. Bu araştırmada annelerin yaşam doyumu ile birlikte umutsuzluk durumları da incelenmiştir. Goleman (1995)’a göre duygu, bir his ve bu hisse özgü belli düşünceler, psikolojik ve biyolojik durumlar ile gerçekleşen bir dizi hareket eğilimidir. Duygunun tanımından da anlaşıldığı gibi, duygular kişinin bedenini, düşüncesini ve davranışlarını etkilemektedir. Kişi duyguları sayesinde iç dünyasındakileri yansıtır. Umut kavramında geleceğe yani ileriye dönük bir beklenti söz konusuysen, umutsuzluk kişinin gelecekte bir beklentisinin olmaması durumudur. Hökelekli (2009)’ye göre umut, kişinin geleceğe dair hedeflerinin gerçekleşmesindeki pozitif beklentileridir. Umut duygusuna sahip kişiler, ileride iyi olayların olacağını beklemektedirler. Bu kişiler, iyimser, istekli ve canlı bir bekleyiş içerisindedirler. Hayatın doğası itibarıyla ve insan ruhunun özünde umut etmek bulunmaktadır. Umut, varoluş ve hayatta kalmaktır. Umutsuzluksa yaşamının sona ermesi anlamına gelmektedir (Fromm, 2015). Buradan da anlaşılacağı üzere, umudun yaşamın kendisi olduğunu; umutsuzluğunsa yaşarken ölmeyi temsil ettiğini söylemek mümkündür. Bireylerin yaşamda karşılaştıkları güçlükler zaman zaman umut duygularını kaybetmelerine ve umutsuzluğa sürüklenmelerine sebep olur. Engelli çocuk annelerinin yaşadıkları güçlüklerin de zaman zaman annelerin, umut duygularının azalmasına sebep olabileceği düşünülmektedir.

Zihinsel engelli birey anneleri ile normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarının ve umutsuzluk durumlarının karşılaştırılma amacını taşıyan bu araştırmada, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Zihinsel engelli birey annelerinin ve normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk puanları arasında ilişki var mıdır?
2. Zihinsel engelli birey annelerinin yaşam doyumları ile normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları farklılık göstermekte midir?
3. Zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk durumları ile normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk durumları farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, zihinsel engelli birey anneleri ile normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk durumları arasındaki ilişkilerinin değerlendirilmesi için nedensel karşılaştırma modelinde yapılmış bir araştırmadır. Karasar (2003)'a göre nedensel karşılaştırma modelinde, ortaya çıkan bir durumu etkileyen değişkenlerin, mevcut durumu etkileme neden ve sonuçlarını belirlemek hedeflenir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilindeki özel eğitim uygulama okulları, rehabilitasyon merkezleri, meslek okulları ile Üsküdar, Ümraniye, Beşiktaş ve Kadıköy ilçesindeki liselerde eğitime devam eden zihinsel engelli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin anneleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu, yukarıdaki eğitim-öğretim kurumlarında öğrenim gören 205 zihinsel engelli ve 244 normal gelişim gösteren birey olmak üzere 449 anneden oluşmaktadır. Anket uygulamasında cevaplanmayan 12 veri çalışmadan çıkarılmıştır. Çalışma grubu seçilirken, yaş, eğitim durumu, gelir durumu, çocuğun yaşı gibi değişkenler göz önünde bulundurularak birbirine yakın gruplar oluşturulmasına özen gösterilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, aşağıdaki araçların yer aldığı anket kullanılarak toplanmıştır:

Demografik Bilgi Formu: Araştırmaya katılan anneler hakkında bilgi toplamak için düzenlenmiştir. Formda annelerin yaşı, eğitim düzeyi, medeni halleri, hanenin gelir durumu, çocuklarının yaşları ve aile büyüklerinden ya da yakınlarından destek görüp görmedikleriyle alakalı kişisel sorular bulunmaktadır.

Yaşam Doyumu Ölçeği: Ölçek, 1985 yılında Diener, Emmons, Larsen ve Griffin tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin özgün formu tek faktör, beş madde ve 7'li likert tipinde değerlendirme şeklindedir. Bu ölçeğin Türkçe uyarlaması, Dağlı ve Baysan tarafından 2016 yılında yapılmıştır. Uyarlanan ölçek, 5 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin cevaplanması 5'li Likert yöntemine göredir. Genel yaşam doyumunu ölçmeyi amaçlayan bu ölçek, tüm yaş grupları için uygulanabilir. Ölçekteki 5 maddenin analiz edilmesi neticesinde, ölçeğin her maddesinden elde edilen puanlar ile toplam puan arasındaki korelasyon yeterli görülmektedir. Yaşam Doyum Ölçeği'nin tutarlılık katsayısı 0,88; güvenilirlik kat sayısı ise 0,97 olarak bulunmuştur (Dağlı ve Baysan, 2016; Şahin, 2019). Bu çalışma için hesaplanan tutarlılık sayısı 90'dır. Bu doğrultuda çalışmaya katılan annelerin Yaşam Doyumu Ölçeğinin Cronbach Alfa katsayısı 0,898 olarak hesaplanmış ve yüksek olduğu belirlenmiştir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği: Ölçek, 1974 yılında Lester ve Trexler tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, kişinin geleceğe dair beklenti seviyesini ölçmek için geliştirilmiştir. Bu ölçeğin Türkçe uyarlaması, Seber tarafından 1991 yılında yapılmıştır. Uyarlanan ölçek 20 maddeden oluşmakta ve kendini değerlendirme türündedir. Ölçekte bulunan sorulara “Evet” veya “Hayır” şeklinde cevaplar verilmektedir. Söz konusu bu ölçek, kişilerin negatif beklentilerini yansıtmaktadır. Ölçekteki “2,4,7,9,11,12,14,17,16,18 ve 20” no’lu maddelere verilen “evet” cevabı 1 puan; “1,3,5,6,8,10,13,15 ve 19” no’lu maddelere verilen “hayır” cevabı da 1 puandır. Bunların aksi yönde verilen cevaplar, “0” olarak hesaplanmaktadır. Ölçekten 0-20 arasında puan alınabilmektedir. Alınan puanın yüksek olması, kişide yüksek umutsuzluk olduğunu; alınan puanın düşük olması ise kişinin umutsuzluk düzeyinin düşük olduğunu belirtmektedir. Puanlar, dört grupta sınıflandırılmaktadır. Buna göre kişinin alacağı puan, 0-3 arası ise kişide umutsuzluğun tamamen olmadığını; 4-8 arası ise kişide hafif düzeyde umutsuzluk olduğunu; 9-15 arası ise kişide orta düzeyde umutsuzluk olduğunu; 15-20 arası ise kişide ileri derecede umutsuzluk olduğunu ifade etmektedir. Buna göre Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,86’dır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin, Cronbach Alfa katsayısı 0-1 arasında yer almaktadır. Cronbach Alfa katsayısı 1’e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliği artar. Bu doğrultuda çalışmaya katılan annelerin Beck Umutsuzluk Ölçeği’nin Cronbach Alfa katsayısı 0,897 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçek, yüksek güvenilirliktedir.

Verilerin analizi

IBM SPSS Statistics 25.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiş ve karşılaştırmalar için normal dağılıma uymayan (varyansların homojen dağılmadığı) ikili gruplara Mann Whitney U testi yapılmış, p değerleri için Bonferroni düzeltmesi kullanılmıştır. Yaşam Doyum Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği arasındaki ilişkinin tespiti için Spearman Korelasyon analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde ilk olarak verilere ilişkin betimleyici tablolara yer verilmiş, daha sonra araştırmanın amaçlarına ilişkin istatistiklerin gösterildiği tablolar sunulmuştur.

Tablo1’de çalışmaya katılan annelerin yaş grupları, eğitim durumları, medeni durumları, aylık gelir grupları, ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan maddi, manevi destek görme durumları ve çocuklarının yaş grubu bilgileri verilmiştir.

Tablo 1. *Zihinsel engelli ve normal gelişim gösteren birey annelerinin demografik değişkenlere göre dağılımı*

		Frekans	Yüzde
Yaş	Zihinsel Engelli Birey Anneleri	40 yaş altı	75
		40-55	109
		55 üstü	21
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri		40 yaş altı	92
		40-55	123
		55 üstü	29
Eğitim Durumu	Zihinsel Engelli Birey Anneleri	Okur yazar	6
		Ortaokul	74
		Lise	53
		Üniversite ve üzeri	72
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri		Okur yazar	2
		Ortaokul	28
		Lise	58
		Üniversite ve üzeri	156
Medeni Durum	Zihinsel Engelli Birey Anneleri	Evli	167
			81.5

Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	Bekar	38	18.5
	Evli	214	87.7
	Bekar	30	12.3
Aylık Toplam Gelir Zihinsel Engelli Birey Anneleri	2500 TL'nin altında	61	29.8
	2500- 4000 TL	62	30.2
	4000-6000 TL	42	20.5
	6000- 8000 TL	27	13.2
	8000 TL üzerinde	13	6.3
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	2500 TL'nin altında	17	7.0
	2500- 4000 TL	45	18.4
	4000-6000 TL	52	21.3
	6000- 8000 TL	36	14.8
	8000 TL üzerinde	94	38.5
Maddi, Manevi Destek Zihinsel Engelli Birey Anneleri	Evet	60	29.3
	Hayır	92	44.9
	Bazen	53	25.9
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	Evet	138	56.6
	Hayır	61	25.0
	Bazen	45	18.4
Çocuğun yaşı Zihinsel Engelli Birey Anneleri	0-6	28	13.7
	6-10	28	13.7
	10-14	33	16.1
	14-18	47	22.9
	18 ve üstü	69	33.7
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	0-6	30	12.3
	6-10	43	17.6
	10-14	79	32.4
	14-18	51	20.9
	18 ve üstü	41	16.8

Tablo 1 incelendiğinde, çalışmaya katılan zihinsel engelli birey annelerinin %36.6'sı (n=75) 40 yaş altı, %53.2'si (n=109) 40-45 yaş arası, %10.2'si (n=21) 55 yaş üstü; normal gelişim gösteren birey annelerinin %37.7'si (n=92) 40 yaş altı, %50.4'ü (n=123) 40-45 yaş arası, %11.9'u 55 yaş üstüdür. Zihinsel engelli birey annelerinin %2.9'u okur yazar (n=6), %36.1'i (n=74) ortaokul mezunu, %25.9'u (n=53) lise mezunu, %35.1'i (n=72) üniversite ve üzeri; normal birey annelerinin %0.8'i (n=2) okur yazar, %11.5'i (n=28) ortaokul, %23.8'i (n=58) lise, %63.9'u (n=156) üniversite ve üzeridir.

Zihinsel engelli birey annelerinin %81.5'i (n=167) evli, %18.51'i (n=38) bekar, normal gelişim gösteren birey annelerinin %87.7'si (n=214) evli, %12.3'ü (n=30) bekadır.

Zihinsel engelli birey annelerinin aylık toplam gelirleri %29.8'inin (n=61) 2500 TL'nin altında, %30.2'sinin (n=62) 2500- 4000 TL, %20.5'inin (n=42) 4000-6000 TL, %13.2'sinin (n=27) 6000- 8000 TL, %6.3'ünün (n=13) 8000 TL üzerindedir. Çalışmaya katılan normal gelişim gösteren birey annelerinin aylık toplam gelirleri %7'sinin (n=17) 2500 TL'nin altında, %18.4'ünün (n=45) 2500- 4000 TL, %21.3'ünün (n=52) 4000-6000 TL, %14.8'inin (n=27) 6000- 8000 TL, %38.5'inin (n=94) 8000 TL üzerindedir.

Zihinsel engelli birey annelerinin %29.3'ü (n=60) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan maddi, manevi destek görmekte, %44.9'u (n=92) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan maddi, manevi destek görmemekte, %25.9'u (n=53) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan bazen maddi, manevi destek görmektedir. Çalışmaya katılan normal gelişim gösteren birey annelerinin %56.6'sı (n=138) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan

maddi, manevi destek görmekte, %25'i (n=61) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan maddi, manevi destek görmemekte, %18.4'ü (n=45) ihtiyaç olduğunda aile büyükleri ve diğer yakınardan bazen maddi, manevi destek görmektedir.

Zihinsel engelli birey annelerinin çocuğunun yaşı %13.7'sinin (n=28) 0-6, %13.7'sinin (n=28) 6-10, %16.1'inin (n=33) 10-14, %22.9'unun (n=47) 14-18, %33.7'sinin (n=69) 18 ve üzeri iken çalışmaya katılan normal gelişim gösteren birey annelerinin çocuğunun yaşı %12.3'ünün (n=30) 0-6, %17.6'sının (n=43) 6-10, %32.4'ünün (n=79) 10-14, %20.9'unun (n=51) 14-18, %16.8'inin (n=41) 18 ve üzeridir.

Tablo 2. Çalışmaya katılan zihinsel engelli birey annelerinin ve normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumu ve umutsuzluk puanları arasındaki ilişkinin korelasyon analizi

		Beck Umutsuzluk Ölçeği	
Zihinsel Engelli Birey Anneleri	Yaşam Doyum Ölçeği	r	-0.623**
		p*	<0.001
		N	205
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	Yaşam Doyum Ölçeği	r	-0.414**
		p*	<0.001
		N	244

Tablo 2'de belirtildiği gibi, zihinsel engelli birey annelerinin Yaşam Doyum Ölçeği puanı ile Umutsuzluk Ölçeği puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki vardır ($r=-0.623$, $p<0.001$). Normal gelişim gösteren birey annelerinin Yaşam Doyum Ölçeği puanı ile Umutsuzluk Ölçeği puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki vardır ($r=-0.414$, $p<0.001$).

Tablo 3. Çalışmaya katılan zihinsel engelli birey anneleriyle normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarının karşılaştırılması

Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplam	U	z	P
Zihinsel Engelli Birey Anneleri	205	176,34	36150	15035	-7,299	,000
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	244	265,88	64875			

*Mann Whitney U testi

Tablo 3'te zihinsel engelli birey anneleri ile normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarının anlamlı biçimde farklılık gösterip göstermediğini incelemek için Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuca göre zihinsel engelli birey annelerinin sıra ortalaması (176,34) ile normal gelişim gösteren birey annelerinin sıra ortalaması (265,88) arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($z= -7,299$, $p<0,01$). Normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyum puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Çalışmaya katılan zihinsel engelli birey anneleriyle normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk durumlarının karşılaştırılması

Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplam	U	Z	P
Zihinsel Engelli Birey Anneleri	205	260,60	53422	17713	-5,358	,000
Normal Gelişim Gösteren Birey Anneleri	244	195,09	47603			

Tablo 4’te zihinsel engelli birey anneleri ile normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk düzeylerinin anlamlı biçimde farklılık gösterip göstermediğini incelemek için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Bu teste göre zihinsel engelli birey annelerinin sıra ortalaması (260,60) ile normal gelişim gösteren birey annelerinin sıra ortalaması (195,09) arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($z=-5,358$, $p<0,01$). Zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, zihinsel engelli birey anneleri ile normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk düzeylerinin karşılaştırılmasıdır. Zihinsel engelli birey ve normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk düzeyleri karşılaştırılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunda yer alan annelere, Yaşam Doyum Ölçeği ve Beck Umutsuzluk ölçeğinden oluşan anket uygulanarak veri toplanmıştır. Bu verilerle annelerin yaşam doyumları ve umutsuzluk düzeyleri nedensel karşılaştırma modeli kullanılarak incelenmiştir.

Araştırmada, annelerin yaşam doyumları arttıkça umutsuzluk oranının düştüğü, yaşam doyumları düştükçe umutsuzluk oranının arttığı; zihinsel engelli birey annelerinin yaşam doyumlarının normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumlarından daha düşük olduğu, zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk durumlarının normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk durumlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan araştırma sonucunda, çalışmaya katılan zihinsel engelli birey anneleriyle normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumları karşılaştırıldığında, normal gelişim gösteren birey annelerinin yaşam doyumunun zihinsel engelli birey annelerinin yaşam doyumundan daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışmaya katılan zihinsel engelli birey anneleriyle normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk durumları karşılaştırıldığında, zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk durumu sıra ortalamasının daha yüksek olduğu görülmüştür. Elde edilen bu sonuca göre, zihinsel engelli birey annelerinin umutsuzluk durumları normal gelişim gösteren birey annelerinin umutsuzluk durumlarından daha yüksektir.

Çalışmaya katılan zihinsel engelli birey annelerinin yaşam doyumları ve umutsuzluk durumları arasındaki ilişki incelendiğinde, annelerin yaşam doyumları ile umutsuzluk durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı, negatif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmuştur. Bulgulara göre annelerin yaşam doyumları arttıkça umutsuzluk oranları düşmektedir.

Güllüpınar (2013) engelli ebeveynlerinin sosyal ilişkiler ağını incelemek üzere Eskişehir’de engelli ebeveynlerinin arkadaş, akraba veya komşularıyla görüşme durumlarını ayrı ayrı analiz ettiği araştırmasında, engelli ailelerinin önemli bir kısmının arkadaş, akraba veya komşularıyla görüşemediğini saptamış ve bu durumu “bir çeşit iletişimsizlik ya da izolasyon durumu” olarak tanımlamıştır. Erikson ve Upshur (1989) engelli ve tipik gelişim gösteren 202 çocuğun annesiyle yaptıkları çalışmalarında, engellilik durumunun artmasıyla bakım verenin yükünün de arttığını ve yaşam koşullarının güçleştiğini tespit etmişlerdir. Akkök, Aşkan ve Karancı (1992) çalışmalarında, ailelerin yaşadığı stresi etkileyen en önemli faktörlerden birinin engellilik olduğuna değinmişlerdir. Akkök ve arkadaşlarının araştırmasında, engelli çocuk annelerinin yaşam koşullarının ağır olması dolayısıyla yaşam doyum oranlarının normal gelişim gösteren çocuk annelerinden daha düşük olduğu, çocuklarının engeli ile ilgili yaşadıkları zorluklar ve kaygılar nedeniyle umutsuzluk oranlarının daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Elde edilen bu bulgular doğrultusunda zihinsel engelli birey ailelerinin ihtiyaçlarının tespiti yönünde yeni araştırmalar yapılabilir. Özellikle annelerin yaşadıkları zorluk ve kısıtlılıklar göz önünde

bulundurulacak annelere yönelik yaratıcı ve destekleyici çözümler getirmek için sosyal kurum ve kuruluşlar ile iş birliği geliştirilerek eğitimler düzenlenebilir.

Sonuç olarak bu çalışmada, annelerin yaşam doyumları ile umutsuzluk durumları arasında ilişki olduğu, yaşam doyumları arttıkça umutsuzluk durumlarının düştüğü; zihinsel engelli birey annelerinin yaşam doyumlarının normal gelişim gösteren birey annelerinden daha düşük, umutsuzluk durumlarının ise daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgular ışığında, anneler için onların yaşam doyumlarını ve umut düzeylerini artırıcı toplum temelli hizmetlerin anlamlı katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akandere, M. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 23-32.
- Akdemir, B. (2006). *Altı-on iki yaş arası zihinsel engelli çocukların görsel algı becerilerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkök, F, Aşkan P. ve Karancı, N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 8-12.
- Avcı, S. (2013). *Farklı mesleklerde çalışan kadınların yaşam doyumu, iş doyumu, tükenmişlik ve algılanan cinsiyet ayrımcılığı düzeylerinin depresyon ile ilişkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. A. (2017). *Zihinsel engelli bireye sahip olan ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilge, A., Buruntekin, F., Demiral, N., Özer, G., Keleş, B., Yalçın, E., Tavukçu, G., Kıray, A. ve Siviloğlu, T., ve Bol, S. (2014). Engelli yakınlarına verilen stresle baş etme ve yaşam doyumlarını artırma eğitiminin etkinliğinin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(1), 611-618.
- Cavkaytar, A., Ardıç, A., Sönmez, M., Özdemir, O. ve Olcay, S. (2013). Ünite 1: zihinsel yetersizliğin doğası ve zihinsel yetersizliği olan çocuklar. *Çevrimiçi Aile Bilgi ve Destek Eğitim Programı (E-ABDEP)*.
- Demir, İ. (2011). Gençlerde yaşam doyumu ile kimlik işlevleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 99-113.
- Emmons, R. A. ve McCullough, M. A. (2003). Counting blessings versus burdens: an experimental investigation of gratitude and subjective well-being in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 377-389.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). *Engelli ve yaşlı istatistik bülteni (Mart 2020)*. Ankara: Aile ve Çalışma Bakanlığı Yay.
- Fromm, E. (2015). *Umut Devrimi*. (Çev. Ş.Yeğin). İstanbul: Payel Yayınları.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*, New York: BantamBooks.
- Güllüpcinar, F. (2013). Toplumsal ilişkiler kısıncında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir’de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 41-64.
- Gümüş, H. (2015). Evli bireylerin sosyal destek düzeyleri ile yaşam doyumları ve problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 150-162.

- Hökelekli, H. (2009). *Çocuk, genç, aile psikolojisi ve din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi* (12. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Köksal, K. A. (2014). Üstün; zekâli ve yetenekli çocukların ebeveyni olmak. Neşe Baykoç (Ed.) *Üstün; akıl, zekâ, deha, yetenek, dahiler-savantlar gelişimleri ve eğitimleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Orhan, S. (2004). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin demografik ve psikososyal özelliklerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özokçu, O. (2013). *Özel eğitim içinde, zihin yetersizliği olan öğrenciler*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Özşenol, F., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R. ve Gökçay, E. (2002). Engelli bireye sahip ailelerin beklentilerinin ve psiko-sosyal durumlarının incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi* (44), 188-194.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*, İstanbul: Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği Yayını.
- Şahin, A. (2019) Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık ile yaşam doyumu ve iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (8), 151-176.
- Şahin, Z. S. (2010). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin mesleğe yönelik tutumları ve yeterlilik algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekinarslan, İ. Ç. (2010). Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler. İ. Hakkı Diken (Ed.). *Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ulutaşdemir, N. (2007). Engelli çocuklarda iletişim ve oyunun önemi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2(5), 36-51.
- Yavuz, F. (2016). *Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sosyal dışlanma sorunsalı üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

- Öztürk, M. (2012). Canda Özür Olmaz Derneği Türkiye’de Engelli Gerçeği Raporu. <https://docplayer.biz.tr/5666414-Turkiye-de-engelli-gercegi-raporu-mustafa-ozturk-canda-ozur-olmaz-dernegi-baskani-2012-istanbul.html> (17.12.2020).